

STATUTÁRNÍ PŘEDPISY ODBOROVÝCH ORGANISACÍ PŘED PRVNÍ SVĚTOVOU VÁLKOU

Jaroslav Houser

Dělnictvo v českých zemích mělo již v předbřeznovém Rakousku organizace, které plnily funkce pozdějších organizací odborových. Na prvním místě byly to organizace textilního dělnictva, zejména tiskařů kartounů.

Dělnické podpůrné organizace vyvolával v život těžký úděl dělníků ponechávaných svému osudu v případě nemoci nebo jiné neschopnosti k práci a v nezaměstnanosti. Podpůrné spolky se nazývaly „bratrstva“ po vzoru podpůrných spolků tovaryšů a horníků existujících již za feudalismu, nebo též „kasy“. Roku 1817 vzniklo např. tzv. „Staré pražské bratrstvo“, roku 1842 pokladniční spolek v továrně u Příbramů a roku 1847 pokladniční spolek u Porgesa. Krom toho existoval pokladniční spolek továrny Jakuba Schicka a pokladniční spolek továrny Dormizerovy v Holešovicích. Podobné spolky vznikly i mimo Prahu.

Tyto spolky vyplácely různé druhy podpor, tak např. podpory členům v případě jejich nemoci a pohřebné pozůstalým při jejich úmrtí. „Nové pražské bratrstvo“, založené roku 1848, vyplácelo i podporu v případě nezaměstnanosti. Všechny tiskařské spolky poskytovaly též cestovní podpory cestujícím tiskařům, a to nejen tiskařům domácím, nýbrž i z Německa přicházejícím, jestliže se vykážali pokladničním listem svého pokladničního spolku. Příjmy spolků tvořilo zápisné a členské příspěvky. Spolky měly svou samosprávu.

Organizace textilního dělnictva neomezovaly se již v této době na pouhé vyplácení podpor, ale vyvíjely někdy i vlastní odborářskou činnost, např. tím, že se zabývaly pracovními poměry na závodě.

Pokladniční spolky tiskařů kartounů sehrály významnou roli v roce 1844, kdy došlo v Praze k bouři dělnictva zaměstnaného v kartounkách. Hotovosti pokladničních spolků bylo tehdy použito k podpoře stávkujících a zatčených dělníků. To dalo podnět zemské vládě v Čechách k nařízení, že bez schválení úřadů se nesmějí konat žádné peněžité sbírky, že podpůrné spolky si musí dát do 3 měsíců schválit stanovy, že musí předkládat veřejné účty a že se podřizují úřednímu dozoru.¹

¹ Tobolka Zď., Počátky dělnického hnutí v Čechách, Praha 1923, str. 13—15, Soják, Vl., Vývoj odborového hnutí v Československu, Praha 1950, str. 7—9, Deutsch

O právních poměrech spolků tiskařů v předbřeznovém Rakousku podává obraz zpráva úřední vyšetřovací komise českému zemskému guberniu z 12. března 1845. Některé z těchto spolků měly písemné statutární předpisy, které existovaly ponejvíce jen v návrhu a nebyly úředně schváleny. Předpisy nebyly ani ve všech bodech dodržovány a byly čas od času měněny ústní dohodou spolku.²

Později dělnické podpůrné a vzdělávací spolky, které plnily funkce odborových organizací, podléhaly spolkovému patentu z roku 1852 (č. 253/1852 ř. z.) a ještě později spolkovému zákonu z roku 1867 (č. 134/1867 ř. z.). Funkce odborových organizací mohly však plnit dělnické spolky až do vydání koaličního zákona z roku 1870 (č. 43/1870 ř. z.) jen nepřímou a ilegálně, protože až do této doby platil zákaz dělnických koalic, který byl koaličním zákonem podstatně zmírněn.

Spolkový patent z roku 1852 vycházel ze zásady koncesní. Ke zřízení dělnických podpůrných a vzdělávacích spolků bylo zapotřebí zvláštního povolení státní správy (§ 1, písm. a, § 2, písm. i). Bylo zakázáno zřizovat spolky, které se zabývaly záležitostmi, jež náležely v obor zákonodárství nebo správy veřejné, tedy spolky politické (§ 3). Patent obsahoval zvláštní předpisy o dohledu státní správy na spolky (§ 22).

Podpůrným dělnickým spolkem, zřízeným podle spolkového patentu z roku 1852, byla „Typografia“. Stanovy tohoto spolku, sdružujícího pražské typografy, byly schváleny místodržitelstvím 29. října 1862.³ Povaha podpůrného spolku vysvětluje z tohoto ustanovení stanov (§ 1):

„Typografia má za účel, aby se skládáním ustanovených příspěvků týdenních nemocní, to jest k práci neschopní členové její po čas nemoci (§ 7) jistou částí peněz podporovali, a aby se, pakli by zemřeli, pozůstalým přiměřený příspěvek na pohřeb poskytoval.“

Členové měli nárok na peněžitou pomoc v nemoci v částce 5 zl. týdně, trvala-li neschopnost k práci po celý týden, tj. po 6 všedních dní. Podpora se vyplácela však nejdéle 13 týdnů (§ 7).⁴

Závislost dělnictva na zaměstnavatelích se jevila v ustanovení stanov, že v čele spolku stojí protektor, jehož volil výbor spolku ze středu majitelů knihtiskáren v Praze na dobu tří let. Protektorovi příslušelo předsedat valným schůzím spolku a měl též právo nahlížet do závěrečných účtů. Mohl též podávat výboru spolku své návrhy (§ 13).

J., Geschichte der österreichischen Gewerkschaftsbewegung, sv. I., Vídeň 1929, str. 22 a Kotek J., Odborové hnutí zaměstnanců, Praha 1930, str. 110 a 111.

² Deutsch J., Geschichte der österreichischen Gewerkschaftsbewegung, sv. I., Vídeň 1929, str. 19–20 a Tobolka Z., Textiláci první průkopníci dělnického hnutí v Čechách, Praha 1950, str. 38–40.

³ Stanovy Všeobecné kasy ku podporování nemocných typografů v Praze, založené pod jménem „Typografia“, Praha 1863, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 7222/501.

⁴ Ve stanovách téhož spolku z r. 1865 uvádí se ještě podpora v invaliditě a podpora vdovská. (Stát. ústř. archiv, fond ČM, sign. 1856-83/30/6-513a.)

Podpory v případě ztráty pracovní způsobilosti, zejména nemoci, a v případě úmrtí (pohřebné) poskytovala svým členům a jejich pozůstalým celá řada dalších dělnických spolků, např. pokladní spolek továrny Příbramovy a Grassovy⁵ nemocenská pokladna zaměstnanců Příbramovy tkalcovny,⁶ spolek pracovníků při železe a ohni v továrnách a dílnách v Praze⁷ a předměstích a podpůrná pokladna pomocníků společenstva měditiskařů.⁸

Nová úprava spolkového práva podle zákona z roku 1867 (č. 134/1867 ř. z.), jenž byl vydán po rozsáhlé petiční akci dělnictva, byla liberálnější ve srovnání se spolkovým patentem z roku 1852. Byla především opuštěna zásada koncesní. Zakladatelé oznámili zamýšlené zřízení spolku zemskému úřadu, po případě ministerstvu vnitra (§ 4 a 11) a tyto úřady mohly do 4 týdnů utvoření spolku zakázat, přičil-li se jeho účel nebo zařízení právnímu řádu nebo byl-li spolek státu nebezpečný (§ 6). Nezakázal-li úřad utvoření spolku v uvedené lhůtě nebo prohlásil-li již dříve, že spolek nezakazuje, mohl spolek zahájit svou činnost (§ 7). To znamenalo, že spolek nabyl právní existenci buď tím, že uplynula 4týdenní lhůta, aniž by úřad utvoření spolku zakázal anebo tím, že úřad prohlásil ve 4týdenní lhůtě, že spolek nezakazuje. Politické spolky byly podrobeny ještě dalším předpisům. Cizinci, ženy a nezletilci se nesměli stát jejich členy (§ 30). Představenstvo politického spolku se mělo skládat nejméně z 5 a nejvýše z 10 členů (§ 31). Politické spolky byly povinny oznámit politickému úřadu členy spolku a předkládat mu každoročně výkaz o počtu členů (§ 32). Nesměly zřizovat pobočky, tvořit mezi sebou svazy a udržovat styk s jinými spolky. Členové představenstva politického spolku nesměli být členy představenstva jiného politického spolku (§ 33). Členům politického spolku bylo zakázáno nosit spolkové odznaky (§ 34). Spolky a společnosti, jejichž účelem bylo dosažení zisku, dále spolky, které prováděly obchody bankovní, úvěrové a pojišťovací, byly z platnosti zákona vyňaty (§ 2). Na ně se i nadále vztahoval spolkový patent z roku 1852.

Po vydání nového spolkového zákona změnil se tedy právní režim dělnických spolků. Spolky vzdělávací byly podrobeny všeobecným předpisům nového spolkového zákona. Stejně postavení měly i dělnické podpůrné spolky, ačkoliv se dály ze strany vídeňské vlády a rakouských úřadů pokusy, podrobit podpůrné spolky dělnické právnímu režimu spolků po-

⁵ Statuten des Alt-Prager Příbram'schen und Grassischen Fabriks-Cassa-Vereins z r. 1860 [Stát. ústř. archiv, fond ČM, sign. 1856-83/30/6/92].

⁶ Statuten der Kranken-Cassa des A. W. Przibram'schen Weberei-Personales z r. 1861 [Stát. ústř. archiv, fond ČM, sign. 1856-83/30/6/92].

⁷ Stanovy z r. 1862 [Stát. ústř. archiv, fond ČM, sign. 1856-83/30/6/568].

⁸ Statuten der für die Gehilfen der Prager Kupferdruckergenossenschaft zu gründenden Unterstützungen z r. 1865 [Stát. ústř. archiv, fond ČM, sign. 1856-83/30/6/338].

jišřovacích.⁹ Dělnické spolky politické byly podrobeny zvlášřným omezením uvedeným v novém spolkovém zákoně. Odborové spolky ve vlastním slova smyslu zůstaly pak až do vydání koaličního zákona z roku 1870 zakázány.

V mezidobí od roku 1867 do roku 1870 měly proto dělnické spolky, obstarávající i nadále ilegálně funkce odborových organizací, buď charakter spolků podpůrných nebo vzdělávacích anebo měly povahu smíšenou, vykazující znaky jak spolků podpůrných, tak vzdělávacích.

Příkladem podpůrného spolku, jak ukazují stanovy, byl spolek tiskařů a dřevorytců v Praze.¹⁰ Šlo o podpůrný spolek, poskytující podpory členům v případě nemoci a podpory vdovám a sirotkům v případě úmrtí člena. Typickým vzdělávacím spolkem byla Malostránská dělnická beseda, jejímž účelem bylo „vzbuzovati a podporovati snahy členův svých po vzdělání průmyslovém a všeobecném, jakož i pěstovati život společenský“.¹¹ „Typografická beseda“¹² byla příkladem spolku smíšené povahy, podpůrného i vzdělávacího.¹³

Tato povaha spolku je patrná z ustanovení stanov: „Účelem spolku jest, aby podporoval snahy údův po vzdělání všeobecném a odborovém i aby pomáhal jim k zlepšení hmotných zájmů jejich“ (§ 1). Cíle vzdělávacího mělo být dosaženo mimo jiné vyučováním jazyků, přednáškami o věcech všeobecně i odborně užitečných, knihovnou, čtárnou, sbírkou modelů a vzorů, udílením poct za práce nad jiné vynikající a spolkovým časopisem. Podpůrná činnost spolku spočívala ve vyplácení podpor členům ve zvlášřtních případech a v opatrování práce členům. Výslovně bylo ve stanovách uvedeno, že z přednášek se vyjímají věci politické. Zakladatelé spolku se zřejmě snažili vyloučit tímto ustanovením stanov před úřady dojem, že jde o spolek politický, jenž byl, jak uvedeno, podroben odchýlnému právnímu režimu.

Koaliční zákon z roku 1870 (č. 43/1870 ř. z.) umožnil zakládat dělnické

⁹ O to se pokusilo vídeňské ministerstvo vnitra výnosy z 18. XI. 1882 a z 19. XI. 1902. V obou případech však pokus ztroskotal pro odpor dělnictva a zůstalo při staré praxi.

¹⁰ Stanovy z r. 1867 (Stát. ústř. archiv, fond ČM, sign. 1856-83/30/6/92).

¹¹ Stanovy z r. 1869 (Stát. ústř. archiv, fond ČM, sign. 1856-83/30/6/2647).

¹² Stanovy z r. 1869 (Stát. ústř. archiv, fond ČM, sign. 1856-83/30/6/513a a Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 7225/501).

¹³ Zcela odlišný charakter měly Chleborádovy ouly. Šlo tu o spolky konsumní s některými vzdělávacími úkoly, jak to vyplývá ze stanov pražského „Oulu“ z r. 1868. Účelem spolku bylo pěstování hmotného i duševního blahobytu dělnictva. Pravidelnými vklady členů jakož i penězi darovanými a vypůjčenými měl se shromáždit kapitál, nutný k založení skladu dobrých a laciných potravin, paliva, oděvu a jiných potřeb. Sklad měl být zásoben z počátku kupováním výrobků co možná z první ruky a později výrobou na vlastní účet. Ze zisku vyplývajícího z výroby a tržby mělo být věnováno 5 % účelům vzdělávacím a zbytek měl být rozdělen mezi členy. Ze vzdělávacího fondu měly být čerpány prostředky k založení knihovny, zařízení čtenářské síně, pořádání divadel a přednášek nepolitického obsahu, vyučování atd. (Stát. ústř. archiv, fond ČM, sign. 1856-83/30/6/1897.)

spolky s cíli hospodářskými a sociálními, týkajícími se zejména pracovního poměru zaměstnanců. Také tyto dělnické odborové organizace musily být v buržoasním smyslu „nepolitické“, neboť jinak by byly bývaly podřízeny přísnějšímu režimu spolků politických. Ve stanovách odborových spolků se proto zdůrazňovalo, že spolek se nebude zabývat činností politickou. Statutární ustanovení vylučující politickou činnost vyskytovalo se ve stanovách odborových spolků po celé rakouské období.¹⁴ Ve výměrech pražského místodržitelství se výslovně uvádělo, že odborový spolek, jehož stanovy byly úředně projednávány, je spolkem nepolitickým a nesmí politickou činnost ani vyvíjet ani se jí účastnit.¹⁵

Po vydání koaličního zákona bylo zakládání odborových spolků bržděno rakouskou byrokracií. Pod různými záminkami bylo rakouskými úřady oddalováno projednání stanov odborových spolků. Tato praxe postihla pražské kovodělníky, kteří museli své stanovy zadávat během let 1873 až 1874 devětkrát, když je vždy upravili podle úředních připomínek.¹⁶

Rakouské úřady dále bedlivě sledovaly, zda odborové spolky nevyvíjejí činnost, která byla podle jejich mínění činností politickou, což vedlo k zákrokům proti odborovým spolkům a k jejich rozpuštění. V době tvrdé persekuce dělnického hnutí začátkem let osmdesátých byla rozpuštěna pod záminkou politické činnosti celá řada vzdělávacích a odborových dělnických spolků. Političnost odborových spolků posuzovaly úřady naprosto libovolně, tak např. ještě roku 1880 zakazovaly podpůrné spolky, které se sdružily, aby vyplácely podpory v nezaměstnání a cestovné svým členům ve všech zemích Předlitavska, s odůvodněním, že jde o činnost politickou a že spolky jsou státu nebezpečné. Šikany rakouské byrokracie pokračovaly v letech devadesátých. Tak např. v Praze byl roku 1891 zakázán odborový spolek kovodělníků s odůvodněním, že jde o spolek státu nebezpečný.¹⁷

Právní situace, vyplývající z ustanovení spolkového práva, nebyla odborovým organizacím jistě nijak příznivá a praxe rakouských úřadů měla přímo persekuční ráz. Přes tuto nepříznivou právní situaci a teror ze strany rakouského byrokratického aparátu rostlo odborové hnutí a zaznamenalo v posledních dvou desetiletích minulého století značný rozmach, zejména v českých zemích.

¹⁴ Tak např. § 2 stanov Unie horníků rakouských z r. 1903 stanoví: „Unie má za úkol chrániti duševní a hmotné zájmy svých členů s vyloučením každé politické tendence.“ (Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 3774/282).

¹⁵ Výměr pražského místodržitelství z 26. X. 1910, č. 273.207, týkající se stanov Svazu československých horníků v Rakousku se sídlem v Mostě (Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 3611/273.)

¹⁶ Soják V., Vývoj odborového hnutí v Československu, Praha 1950, str. 14 a Stýblo J., České odborové hnutí na konci XIX. a na počátku XX. století v období narůstání imperialismu, disertace VŠPS, str. 38.

¹⁷ Deutsch J., Geschichte der österreichischen Gewerkschaftsbewegung, sv. I., Vídeň 1929, str. 107, 108, 157 a 233.

V této době se projevila v sociálně demokratickém odborovém hnutí tendence směřující k soustřeďování dosud izolovaných odborových spolků ve vyšší organizační útvary. Tendence toho druhu byla patrna již v sedmdesátých letech. Roku 1870 sešli se v Praze delegáti různých dělnických podpůrných spolků a usnesli se zřídit společnou organizaci těchto spolků. Byl přijat též návrh na zřízení ústředního fondu na podporu stávek. Také pražští strojírenští dělníci se pokusili založit Ústřední jednotu dělníků strojírenských a roku 1871 se usnesli typografové sloučit typografické spolky ve spolky zemské. Pro Čechy stala se zemským spolkem Typografická beseda, založená již v roce 1862, pro Moravu Verein der Buchdrucker, založený v roce 1863 a pro Slezsko Oesterreichischer Unterstützungsverein für Buchdrucker und Steindrucker, založený roku 1870. Podobné tendence se projevily v organizacích obuvníků a dřevodělníků.

Začátkem let devadesátých odborové soustřeďování dosáhlo vrcholu. Roku 1892 bylo utvořeno prvních deset celoříšských svazů. Síla odborového hnutí vzrostla tak, že stav členstva dosáhl čísla 46 606. Členstvo bylo organizováno ve 474 skupinách celoříšských svazů a v 240 spolcích místních a zemských. 13. října 1892 byla zvolena na schůzi vídeňských dělníků Prozatímní komise rakouských odborů, která si vzala za úkol vybudovat jednotnou odborovou organizaci pro celé Rakousko. O vánocích roku 1893 se pak konal první sjezd rakouských odborů.¹⁸

Vytváření vyšších organizačních celků nad dosud roztržštěnými odborovými spolky bylo významným mezníkem ve vývoji odborového hnutí. Hospodářský boj dělnické třídy, jehož nástrojem byly odborové organizace, dosáhl tak nových forem. Třídní boj s kapitálem neprobíhal již izolovaně, nýbrž dělnická solidarita se mohla projevit se vzrůstajícím uvědoměním dělnictva mnohem důrazněji, buď v celém výrobním odvětví nebo dokonce mohlo být mobilisováno k boji všechno dělnictvo.

Soustřeďování dosud izolovaných odborových spolků ve vyšší organizační útvary, k nimž docházelo lavinovitě v osmdesátých a devadesátých letech, znamenalo budování odborových organizací ve směru vertikálním. Vznikající vyšší organizační celky (odborové svazy zemské a ústřední) byly také spolky ve smyslu spolkového zákona.

Organizační struktura odborového hnutí byla upravena organizačními předpisy, obsaženými buď přímo ve stanovách nebo v organizačních a jednacích řádech, které si odbory vytvářely autonomně.¹⁹

¹⁸ Národnostní rozpory, které se projevily na II. odborovém sjezdu r. 1896 vedly r. 1897 k založení „Odborového sdružení československého“, jež se postupně dostalo zcela do vod reformismu. Po vzoru sociálně demokratických odborových ústředí vznikaly později ústředny žlutácké a klerikální. R. 1907 byla založena národně sociální odborová ústředna „Česká obec dělnická“ a r. 1909 „Říšská československá všeodborová komise křesťanskosociální se sídlem v Brně“.

¹⁹ Stanovy Svazu českých kovodělníků (Stát. ústř. archiv, fond ZÚ 1912, sign. XI. 160/r2 bal. 2321, čes. místodr. č. j. 8/A 3270 al 1912), stanovy Svazu kovodělníků v Ra-

Základní organizační jednotkou byla zpravidla místní skupina, k jejímuž založení docházelo, dosáhl-li počet organizovaných členů v určitém výrobním odvětví stanovené hranice (např. 10, 20, 30 nebo 50). Nebylo-li této hranice dosaženo, bylo zřizováno jen platební místo, které nebylo spolkem (právníckou osobou). Místní skupina měla naproti tomu zpravidla povahu pobočného spolku příslušného odborového svazu. Místní skupiny a platební místa odborového svazu určité oblasti byly sdružovány v obvody, často nazývané agitačními obvody.²⁰

Nejvyšším orgánem odborových svazů byl svazový sjezd. Ten volil výkonný orgán, zvaný pravidelně představenstvo. To bylo širší nebo rozšířené, nazývané někdy delegace, a užší. Krom toho fungovaly kontrolní orgány volené sjezdem, revisoři, kontrolní komise, dozorčí sbor, dozorčí výbor, atd. V období mezi sjezdy byla u některých svazů svolávána zastupitelstva.

Ve svazových stanovách byla vyjádřena často důležitá zásada, že svaz je oprávněn na základě usnesení sjezdu za účelem šíření a utužení svazových zájmů dohodnouti se se svazy sledujícími stejné účely a upravití vzájemný poměr.²¹ To byla organizační zásada, která především umožnila odborovým svazům sdružujícím zaměstnance v témže výrobním odvětví vstupovat ve svazky se společnými koordinačními orgány. Tak např. Svaz českých kovodělníků vytvořil s odborovými organizacemi jiných oborů, které byly zastoupeny v kovoprůmyslu (modeláři, strojníci a topiči, kováři, dřevodělníci) „Kovodělnou jednotu“, jejímž koordinačním orgánem

kousku (Stát. ústř. archiv, fond ZÚ 1912, sign. XI/160/r2 bal. 2319, čes. místodrž. č. j. 8/A 1250 ai 1912), stanovy Svazu českých textilníků v Rakousku (Stát. ústř. archiv, fond ZÚ 1912, sign. XI. 160/r2 bal. 2321, čes. místodrž. č. j. 8/A 3493 ai 1912), Statuten der Union der Textilarbeiter Oesterreichs (Stát. ústř. archiv, fond ZÚ 1912, sign. XI. 160/r2 bal. 2321, čes. místodrž. č. j. 8/A 3561 ai 1912), stanovy Říšského svazu dělnictva lučebního v Rakousku (Stát. ústř. archiv, fond ZÚ 1912, sign. XI. 160/r2 bal. 2320, čes. místodrž. č. j. 8/A 2348 ai 1912), stanovy Svazu dělnictva průmyslu lučebního v Rakousku (Stát. ústř. archiv, fond ZÚ 1912, sign. XI. 160/r2 bal. 2320, čes. místodrž. č. j. 297291 ai 1912), stanovy Ústředního svazu československých sklářských dělníků a spřízněných odvětví v Rakousku (Stát. ústř. archiv, fond ZÚ 1912, sign. XI. 160/r2 bal. 2321, čes. místodrž. č. j. 8/A 3921 ai 1912), Statuten des Zentralverbandes aller Glasarbeiter und verwandten Berufe Oesterreichs (Stát. ústř. archiv, fond ZÚ 1912, sign. XI. 160/r2 bal. 2321, čes. místodrž. č. j. 8/A 4199 ai 1912), stanovy Svazu českých dřevodělníků v Rakousku (Stát. ústř. archiv, fond ZÚ 1912, sign. XI. 160/r2 bal. 2320, čes. místodrž. č. j. 8/A 2486 ai 1912) a Statut des Verbandes der Holzarbeiter Oesterreichs (Stát. ústř. archiv, fond ZÚ 1912, sign. XI. 160/r2 bal. 2321, čes. místodrž. č. j. 68.518 ai 1908).

²⁰ Tak např. Svaz českých kovodělníků měl 9 agitačních obvodů v Čechách, 3 na Moravě a 1 v Dolních Rakousích (Stanovy Svazu českých kovodělníků, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 4372), Svaz horníků zahrnoval r. 1900 tyto obvodní svazy: 1. Ostrava—Karvín, 2. Kladno, 3. Nýřany, 4. Trnovany—Duchcov—Most, 5. Falknov, 6. Rosice, 7. Alpské země, 8. Halič („Odborové sdružení československé“, roč. IV. z r. 1900, str. 147) a Československý svaz železničních zřízenců v Rakousku měl 5 agitačních obvodů v Čechách, 1 na Moravě a 1 v Dolních Rakousích (Doplňky a vysvětlivky stanov, jakož i pokyny pro důvěrníky a činovníky Československého svazu železničních zřízenců v Rakousku, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 3009/229).

²¹ § 2, odst. 3 stanov Svazu československých horníků v Rakousku se sídlem v Mostě (Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 3611/273) a § 2, odst. 2 stanov Unie horníků rakouských (Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 3774/282).

byl výbor, složený ze zástupců jednotlivých svazů.²² Krom toho byla to organizační zásada umožňující vytváření odborových ústředí, sdružujících odborové svazy všech výrobních a pracovních odvětví.

Organizační výstavba největší odborové ústředny českého dělnictva, Odborového sdružení československého, je patrna z jeho organizačních řádů. Původní organizační řád byl přijat na všeodborovém sjezdu roku 1897.²³

Vrcholným orgánem sdružení byl sjezd, jenž se konal každá tři léta. Výkonným orgánem byla komise odborového sdružení, která se skládala nejméně z jednoho důvěrníka každé průmyslové skupiny. Komise volila sekretáře a ustavovala úředníky sekretariátu.

Na odborovém sjezdu roku 1918, bezprostředně před koncem války,²⁴ byl schválen nový organizační řád. Nejvyšším orgánem ústředny byl i nadále všeodborový sjezd, svolávaný každé tři roky. Nejvyšším výkonným orgánem byla ústřední odborová komise, složená ze zástupců svazů, přičemž každý svaz měl jednoho zástupce. Byla tedy opuštěna myšlenka volby ústřední odborové komise na všeodborovém sjezdu. Tím mohla lépe hájit své posice odborářská byrokracie proti revolucionisujícímu se členství.

Ústřední odborová komise volila ze svého středu užší sbor, 15člennou ústřední odborovou radu, přičemž se mělo přihlížet k jednotlivým výrobním skupinám. Vedle této rady volilo se z komise 5 členů dozorčího sboru, kteří měli právo docházet do schůzí rady a hlasovat v ní. Ústřední odborová rada jmenovala mimo jiné úředníky a zřizence sekretariátu a disponovala fondy ústředny. Měla tedy v rukou odborářský aparát a finance. Nejméně jednou do roka byla svolávána schůze delegátů představenstev odborových svazů, které byly v ústředně sdruženy.

Zvláštním organizačním problémem Odborového sdružení československého bylo začlenění vzdělávacích spolků. V počátcích dělnického hnutí byly tyto spolky hlavními nositeli a šířiteli socialistických myšlenek. V období rozmachu svépomocného hnutí staly se vzdělávací spolky baštami třídně uvědomělých sociálně demokratických dělníků proti „svépomocáctví“. V dějinách dělnického hnutí sehrály tedy vzdělávací spolky kladnou a významnou úlohu. Jakmile se však odborové hnutí zkonsolidovalo, staly se tyto spolky překážkou jeho dalšího zdárného rozvoje. Bylo třeba, aby dělnictvo bylo organizováno v řádných odborových organizacích a nikoliv jen ve vzdělávacích spolcích, které měly jen velmi lokální ráz a degenerovaly často po stránce kulturní na pouhé spolky

²² Stanovy Svazu českých kovodělníků, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 4372.

²³ Protokol I. odborového sjezdu z r. 1897, Deset let Odborového sdružení československého, Praha 1907, str. 14.

²⁴ Protokol VI. odborového sjezdu z r. 1918.

divadelních ochotníků.²⁵ Proto byla na sjezdu sociálně demokratické strany r. 1902 schválena zásada, že každý příslušník strany má být členem své odborové organizace a této řádně platit příspěvky.²⁶ Tato zásada zvítězila i na III. odborovém sjezdu roku 1903, kde bylo přijato usnesení přesvědčovat členy vzdělávacích spolků, aby se stali členy odborových spolků anebo aby se vzdělávací spolky přeměnily ve spolky všeodborové, sdružující dělníky různých výrobních odvětví.²⁷

Po II. odborovém sjezdu bylo ihned započato s přeměnou vzdělávacích spolků na všeodborové. Byly vypracovány vzorné stanovy a regulativ a do akce byl též zapojen odborářský tisk. V roce 1903 bylo přeměněno 20 spolků, v roce 1905 98 a roku 1906 67. Mimo to v místech, kde to situace dovozovala, byly ustaveny přímo skupiny odborové.²⁸

K předpisům organizačním odborových organizací patřila ustanovení organizačních řádů, po případě i samostatných stávkových řádů, o organizaci stávek. Šlo o předpisy pro činnost odborových organizací velmi významné, protože stávka byla účinný a důrazný prostředek třídního boje k dosažení cílů hospodářských a sociálních, sledovaných odborovými organizacemi.

Zásady o organizování stávek byly obsaženy již v původním organizačním řádu, na němž se usnesl I. odborový sjezd roku 1897.²⁹ Odborová orga-

²⁵ Poměr členstva odborových a vzdělávacích spolků v českém odborovém hnutí v letech 1897 a 1902 je patrný z této tabulky:

	Spolky odborové	Spolky vzdělávací
1897	5 230 členů	1872 členů
1898	8 274 členů	4843 členů
1899	11 744 členů	8012 členů
1900	13 148 členů	9577 členů
1902	12 948 členů	8074 členů

(Protokol III. odborového sjezdu z r. 1903, str. 23.)

²⁶ Protokol V. sjezdu československé strany sociálně demokratické z r. 1902.

²⁷ „Dosavadní vzdělávací spolky budtež přeměněny ve všeodborové. Všeodborový spolek bude se skládati ze členů přímých a nepřímých. Přímými členy mohou se stát pouze osoby, jichž zaměstnání je takového druhu, že členy odborových organizací býti nemohou. Nepřímým členem může se stát člen některé odborové organizace, za něhož odvádí příspěvky v obnosu 10 hal. jeho odborová organizace. Nepřímí členové všeodborových spolků odvádějí své příspěvky přímo své organizaci odborové a sice ve výši u dotyčné organizace platné. Členové všeodborových spolků at přímí či nepřímí stejně účastní se činnosti spolkové. Dostoupí-li v některém všeodborovém spolku počet nepřímých členů některého odboru takové výše, že stačí ku založení skupiny dotyčné odborové organizace, budiž pro ně zřízena dotyčnou odborovou organizací v místě skupina.

Chce-li některý všeodborový spolek zavést si podporu v nemoci, má býti tato neobligatorní a vedena úplně od spolku odděleně.“

(Protokol III. odborového sjezdu z r. 1903, str. 12.)

Tato resoluce byla přijata po dlouhé debatě, a sice hlasováním dle jmen 15 017 hlasy (11 480 hlasů 70 organizací odborových a 3557 hlasy 86 spolků vzdělávacích) proti 204 hlasům (9 hlasů jednoho spolku odborového a 195 hlasů 5 spolků vzdělávacích). (Tamtéž, str. 63.)

²⁸ Deset roků odborového hnutí československého, Praha 1907, str. 37.

²⁹ Tyto zásady byly převzaty ze stávkového řádu (Streikreglement) z r. 1894, vypracovaného odborovou komisí ve Vídni. („Gewerkschaft“ z 1. VIII. 1894.)

nisace, která měla v úmyslu zahájit stávku, měla oznámit svůj záměr 6 týdnů předem komisi odborového sdružení a žádat o schválení stávky. Komise odborového sdružení měla zavést šetření o každé takto hlášené stávce, a na jejím podkladě rozhodnout, staví-li se ke stávce kladně, tj. bude-li ji finančně podporovat, či nikoliv.

Předepsaná lhůta k ohlášení stávky předem nevztahovala se na stávky zaměřené proti zamýšlenému zhoršení pracovních podmínek ze strany zaměstnavatelů, ale i tehdy bylo třeba, aby se komise odborového sdružení přesvědčila o nutnosti neprodleného provedení stávky, měla-li být stávka finančně podporována. Měly-li odborové organizace vlastní finanční prostředky k vedení stávky, nemusely ovšem žádat za souhlas komisi odborového sdružení.³⁰

Stávkový řád, jenž byl schválen na II. sjezdu odborových a vzdělávacích spolků zastoupených v Odborovém sdružení českoslovanském r. 1900, obsahoval některé změny proti původnímu znění organizačního řádu z roku 1897 jednajícímu o stávkách. Především zdůraznil pravomoc odborové komise odepřít podporu některým stávkám. Šlo jednak o stávky dělnictva neorganizovaného a jednak o stávky, které propukaly živelně bez schválení odborové komise. Dále stávkový řád zavrhoval stávky vedené na „cizí útraty“, tj. takové, jež podporovaly odborové organizace jiných výrobních a pracovních oborů.³¹

³⁰ „1. Každá organizace, která zahájení stávky zamýšlí, oznámí to neprodleně komisi odborového sdružení. Každá stávka, hlavně ale stávka výbojná, která od komise odborového sdružení podporována býti má, musí před zahájením nejméně 6 neděl oznámena býti a schválení ku provedení žádati.

2. Odborové sdružení má ihned o každé jemu oznámené stávce za pomoci důvěrníků důkladně vyšetřování zavést.

Šetření hlavně vztahovati se má na: a) příčinu stávky, b) mzdu, c) počet zaměstnaných a do stávky vstupujících, d) kolik je ženatých a kolik dítek který má, e) dále, jsou-li poměry v místě neb v odboru pro stávku příznivé neb ne (totiž jaký je stav práce a objednávek, počet zaměstnaných a nezaměstnaných příslušníků odborů atd.). Zpráva tato budiž ihned vypracována a odborovému sdružení zaslána, jakož i písemné dobrozdání odborové organizace neb důvěrníků místních.

V oněch místech, kde důvěrníků neb odborové organizace nestává, děje se vyšetření od odborového sdružení přímo.

3. Stávky v pravý čas neoznámené aneb bez schválení odborového sdružení podniknuté, pozbývají nároku na podporu hmotnou.

4. Ustanovení bodu 3 pozbývají platnosti: a) když stávka podniknuta jest ku zamezení zhoršení stávkujících podmínek pracovních, např.: delší doba pracovní, práce přes čas, sražení ze mzdy atd. aneb ku uhájení ohrožené organizace. Stávky takovéto mají však jen tehdy podniknuty býti, pakli sdružení odborové o neprodleném provedení stávky takové se přesvědčí a ji schválí a pakli pokus o vyrovnání bez výsledků zůstal.

Dále pak pro ony průmyslové skupiny a odborové organizace, které samy prostředky ku provedení stávky poskytují.“

(Deset roků odborového sdružení českoslovanského, Praha 1907, str. 14.)

³¹ „1. Každá organizace, která zahájení stávky zamýšlí, oznámí to neprodleně komisi odborového sdružení. Každá stávka, hlavně však stávka výbojná, která od komise odborového sdružení podporována býti má, musí před zahájením nejméně [14 dní odborové komisi oznámena býti a schválení ku jejímu provedení vyžádáno. I k stávkám odbojným je třeba předchozího schválení odborové komise.]

2. Odborová komise má ihned o každé jí oznámené stávce za pomoci důvěrníků zavést důkladné vyšetření.

Za stávky neorganisovaných, kterým byla odpírána finanční podpora odborového sdružení, byly pokládány stávky, při nichž organizovaní dělníci nepředstavovali ani 30 % stávkujících. Na odůvodnění zásady nepodporovat stávky neorganisovaného dělnictva bylo na sjezdě uváděno, že podporování těchto stávek nepřispívá odborové organizovanosti dělnictva. Bez odborové organizace není pak dělnictvo s to udržet si výhody, kterých dosáhlo vítěznou stávkou. Konečně stávky neorganisovaných dělníků jsou prý špatně vedeny.³²

Odmítání stávek bylo na pováženou z hlediska bojové jednoty dělnictva. Přitom nutno uvážit, že při tehdejšímu stavu odborové organizovanosti dělnictva, byl požadavek účasti 30 % organizovaných dělníků ve stávkách, které měly být podporovány, nepřiměřeně veliký. Házení neorganisovaných dělníků přes palubu vytvářelo nesporně rozkol v řadách dělnictva a narušovalo jejich solidaritu. Na II. sjezdu se tak zcela nepochybně projevily tendence syndikalismu, které poškozovaly zájmy dělnické třídy.

Další zásadou stávkového řádu bylo odmítání stávek vedených lehkovážně a neobezřetně. Již ve sjezdové resoluci byla tato zásada uvedena:

„Sjezd nemůže doporučit podporování stávek takových, které podnikány jsou buď nerozvážně nebo z příčin malicherných. Nelzeť napínat obětavost dělnictva kvůli nerozvážnosti jednotlivců nebo pro příčiny malicherné.

Stávka je příliš důležitou zbraní v rukou dělnictva, než aby zbytečně nebo nerozumně byla otupována. Sjezd vyslovuje zde vůdčí zásadu: Méně stávek, za to však stávky vedené s největší obezřetností a houževnatostí a hojněji podporované.“³³

Bylo-li zásadní odmítání stávek neorganisovaného dělnictva projevem

Šetření má se hlavně vztahovati a) na příčinu stávky, b) mzdu, c) počet zaměstnaných a do stávky vstupujících, [jakož i počet příslušníků organizace odborové], d) kolik je ženatých a mnoho-li který má dítek, e) dále, jsou-li poměry v místě nebo v odboru příznivé nebo ne (totiž jaký je stav práce a objednávek, počet zaměstnaných a nezaměstnaných příslušníků odborů atd.). Zpráva tato budiž vypracována a odborovému sdružení zaslána, jakož i písemné dobrozdání dotyčné odborové organizace neb důvěrníků místních.

3. Stávky v pravý čas neoznámené anebo bez schválení odborového sdružení podniknuté (rovněž i ty, kde počet příslušníků odborové organizace s nejméně 3 měsíčním členstvím 30 % do stávky vstupujících nedostoupil, nebo kde dotyčná organizace není ještě 6 měsíců členem odborového sdružení) pozbývají nároku na podporu hmotnou.

[4. Stávky menší vydrží odborová organizace dotyčného odboru sama; stávky větší, který odbor není s to sám si vydržet, podporuje odborové sdružení. Rozhodnutí, kdy stávka dosáhla té velikosti, aby podporována byla odborovým sdružením, ponechává se komisi. Za účelem podporování menších stávek musí si zřídit každá odborová organizace svůj stávkový fond. Odbor má na svoji stávku vybírat jen u příslušníků svého odboru.]“

[Protokol II. odborového sjezdu z r. 1900, str. 16 a 17. Věcné změny stávkového řádu proti původnímu textu z r. 1897 jsou vyznačeny [].]

³² Z řeči J. Roušara na II. odborovém sjezdu r. 1900, protokol, str. 12 a 13.

³³ Tamtéž, str. 20.

nezdravého syndikalismu, mohlo provádění této druhé zásady k syndikalismu vést. Vždyť vznikající odborářská byrokracie mohla udusit každé stávkové hnutí s odůvodněním, že jde o stávky vedené nebezpečně.

V stávkovém řádu byla obsažena i třetí zásada nesoucí stopy syndikalismu, tj. odmítnutí stávek, vedených na „cizí útraty“. Ve sjezdové resoluci se uvádělo: „Rovněž vyslovuje se sjezd proti vedení stávek na cizí útraty, aby totiž odbory nemající žádných stávkových fondů, pouštěly se do stávek, spoléhající se jen na obětavost odborů ostatních. Budiž pamatováno jen na odbory takové, které samy na sebe pamatovaly. Odvolávající se na zkušenosti nabyté v posledních letech, nemůže sjezd doporučovat žádných stávek bez finančního zajištění.“³⁴ Byla to tedy v podstatě zásada, že odborové organizace smějí jít do stávky jen tehdy, mají-li k tomu finanční prostředky, což v praxi mohlo vést k podkopávání dělnické solidarity bez ohledu na zájmy třídního boje dělnictva.

Stávkový řád s těmito změnami proti původnímu textu z roku 1897 byl na odborovém sjezdu schválen jen těsnou většinou hlasů, 47 hlasy proti 34. Na dalších sjezdech nenarazil však již na vážnější odpor.³⁵

Roku 1900 zasedal ve Vídni III. odborový sjezd celorakouské ústředny, který se rovněž usnesl na změnách původního stávkového řádu. Tyto změny však neporovnatelně více odpovídaly zájmům třídně uvědomělého dělnictva a požadavkům stávkového boje.³⁶ Stávky neorganizovaného dělnictva neměly být ponechány bez podpory a svému osudu. V tomto případě vyhradil stávkový řád rozhodnutí o podpoře stávky odborové komisi. Požadavek obezřetnosti při vedení stávek, jenž umožňoval široký výklad, v stávkovém řádě uváděn nebyl. Odborovým svazům bylo sice uloženo pečovat o budování vlastních stávkových fondů, ale všechno organizované dělnictvo mělo podporovat stávky, na nichž se zúčastnila většina organizovaného dělnictva v místě anebo jejichž význam nebyl jen místní.³⁷

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Protokol III. odborového sjezdu z r. 1903, str. 9.

³⁶ Stýblo J., České odborové hnutí na konci XIX. a na počátku XX. století v období narůstání imperialismu, disertace VŠPS, 1952, str. 97.

³⁷ „1. Beim Beginn und bei der Durchführung von Streiks und Boykotts haben die Organisationen die jeweils für sie bestehenden Vorschriften genau zu beachten. Ebenso haben die Organisationen für die Kosten ihrer Lohnkämpfe in erster Linie selbst aufzukommen. Die Unterstützung durch die Gesamtheit der organisierten Arbeiterschaft kann nur dann in Anspruch genommen werden und soll nur dann eintreten, wenn es sich um Kämpfe handelt, an denen die Mehrzahl der Berufsangehörigen am Orte beteiligt ist oder denen eine grössere als lokale Bedeutung zukommt.

Pflicht aller Organisationen ist es daher, durch Einführung von Widerstandsfonds mit entsprechenden hohen regelmässigen Beiträgen für die zu Lohnkämpfen erforderlichen Mittel zu sorgen.

Streiks, bei deren Vorbereitung oder Führung den Bestimmungen einer Zentralorganisation zuwidergehandelt wird, dürfen durch die Gewerkschaftskommission in keiner Weise unterstützt werden.

2. Bei Streiks von unorganisierten Arbeitern bleibt die Entscheidung über die Anerkennung und Unterstützung der Gewerkschaftskommission vorbehalten.“

Nepřímé omezování stávek obsahovaly také předpisy stávkových řádů některých odborových svazů, které uváděly podmínky, za nichž bylo možno vyplácet stávkujícím podpory ze stávkových fondů. Tak např. řád ochranného, tj. stávkového fondu kovodělníků stanovil, že stávková podpora bude vyplácena jen tehdy, uplatňovali-li dělníci vůči zaměstnavateli požadavky ústředním výborem svazu schválené, byla-li v závodě organizována aspoň polovina osazenstva a dal-li ústřední výbor souhlas k vedení stávky, pro níž se vyslovily v tajném hlasování čtyři pětiny členů v závodě zaměstnaných a v témže poměru osazenstvo závodu.³⁸

Záhy se stalo běžným, že stávkové fondy byly vedeny účetně odděleně od jmění odborových svazů a nebyly spravovány odborovými orgány, nýbrž zvláštními důvěrníky. Touto cestou snažilo se dělnictvo vymanit stávkové fondy z kontroly úřadů a zabezpečit je tak proti event. konfiskaci.³⁹

Pro činnost odborových organizací a pro pronikání reformismu a syndikalismu do jejich řad je charakteristické, že statutární předpisy odborových organizací normovaly úkoly, které nebyly odborářskými ve vlastním slova smyslu. Byly to předpisy o zprostředkování práce a o podpůrné činnosti odborových organizací. V obou případech budovaly odborové organizace svá vlastní zařízení, aby doplnily nebo nahradily instituce,

(Deutsch J., Geschichte der österreichischen Gewerkschaftsbewegung, I. díl, Vídeň 1929, str. 382 a 383.)

³⁸ „10. Nárok na podporu mohou činit pouze ti členové, kteří řídili se následujícími pravidly:

a) Necht kladou jakékoli požadavky, musí předem o nich uvědomiti výbor příslušné skupiny, který vyšetří důkladně, jaké jsou podmínky pracovní i organizační a jaké naděje na úspěch.

b) Uzná-li výbor skupiny, že požadavky možno s prospěchem podati, sdělí to ústřednímu výboru v Praze (současně musí být o hnutí uvědoměn obvodní výbor a zemský sekretariát) a zašle současně řádně vyplněný dotazník, v němž zejména musí být spolehlivé údaje o počtu zaměstnaných a organizovaných dělníků, jich pracovní době, mzdách a jiných podmínkách. Dotazníky zašle na požádání sekretariát.

c) Kde zaměstnaní dělníci jsou členy více skupin, je povinna obstarati tyto záležitosti skupina, do jejíž působnosti závod spadá.

d) Přímě na ústřední výbor mohou se obracet pouze důvěrníci nebo dělníci závodů z míst, kde žádné skupiny není, když jedná se o okamžité zakročení.

e) Požadavky podávané zpracuje jedině ústřední výbor po úradě se sekretariátem, důvěrníky nebo výborem příslušné skupiny, opatřiv si zároveň souhlas a plnou moc dělnictva.

f) Byly-li kladené požadavky zaměstnavatelem odmítnuty, rozhodne ústřední výbor, učiniv předem pokus, smírnou cestou spor urovnati, zdali má dojiti k zastavení práce.

g) Stávka však může být jen tehdy zahájena, když nejméně 4/5 členů v závodě zaměstnaných v tajném hlasování se pro ni vysloví. V stejném poměru musí se pro stávku v důvěrné schůzi tajným hlasováním vyslovit dělnictvo závodu vůbec. V závodě, v němž ku stávce má dojiti, musí býti nejméně polovina organizovaných.

11. Nedá-li ústřední výbor předem souhlas k podání požadavků, případně ke stávce, neodpovídá také za další postup a když by dělnictvo vzdor tomu požadavky podalo a práci zastavilo, ztrácí nárok na podporu z ochranného fondu.“

(Řád ochranného fondu kovodělníků v Čechách, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 4377/316.)

³⁹ Deutsch J., Geschichte der österreichischen Gewerkschaftsbewegung, Vídeň 1929, str. 320.

kteřé buržoasní stát buď vůbec nevybudoval anebo vybudoval velmi nedokonale (zprostředkování práce a sociální pojištění). Okolnost, že odborové organizace musily rozvinout rozsáhlou a nákladnou činnost na tomto poli, byla na úkor vlastní bojové odborové činnosti. Finanční prostředky, které nashromáždili dělníci svými členskými příspěvky, byly často věnovány různým podpůrným fondům, z nichž se vyplácely podpory v nemoci a v případě nezaměstnanosti a přitom stávkové fondy, které byly nutné k vítěznému vedení stávek, trpěly nedostatkem finančních prostředků.

Na budování vlastních zprostředkovatelen práce zaměřily se odborové organizace již koncem devadesátých let minulého století. Jiných zprostředkovatelen práce bylo tehdy velmi málo. Z 5345 živnostenských společenstev, která tehdy v Rakousku existovala, zabývalo se zprostředkováním práce jen 132. Naproti tomu z 1194 odborových organizací zprostředkovávalo práci roku 1896 249. Dělnictvo mělo oprávněnou nedůvěru k veřejným zprostředkovatelnám státním a komunálním. Tato nedůvěra zesílila ještě úsilí odborových organizací vybudovat síť vlastních, odborových zprostředkovatelen.⁴⁰

Na konci minulého století bylo poměrně dobře organizováno zprostředkování práce v českém odborovém hnutí v odborových organizacích typografů a mědikovců. Na II. odborovém sjezdu Československého odborového sdružení roku 1900 byla přijata resoluce, která doporučovala odborovým svazům, aby zavedly pro své členy zprostředkování práce, a to zásadně bezplatně. Krom toho mělo být organizováno zprostředkování práce i nečlenům, jimž měly být odborovou organizací účtovány pouze skutečné výlohy spojené se zprostředkováním pracovního místa. Měly být vedeny přesné záznamy o nabídce a poptávce, počtu zprostředkovaných míst atd.⁴¹

Po II. odborovém sjezdu se zprostředkování práce v odborových organizacích značně rozšířilo. Tak např. podle stanov Svazu českých kovodělníků a podle Pravidel podpor měl se svaz zabývat bezplatným zprostředkováním práce členům a každá místní skupina měla stanovit zprostředkovatele práce. Nemohl-li zprostředkovatel obstarat místo, měl ihned hlásit případ ústřední zprostředkovatelně svazu, která soustřeďovala nabídky a poptávky v celoříšském měřítku.⁴²

Také centralistický Svaz horníků Rakouska (Verband der Metallarbeiter Oesterreichs) budoval své zprostředkovatelny práce. Počet umístěných uchazečů vzrůstal od 1591 roku 1904 až po 6292 roku 1912.⁴³ Rovněž

⁴⁰ Tamtéž, str. 357 a 358.

⁴¹ Protokol, str. 42, 45 a 46.

⁴² Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 4372 a A 4376.

⁴³ Zprávy svazu, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 5107/361, A 5108/362 a A 4355/315.

zájem kapitalistických podnikatelů o toto odborové zprostředkování postupně vzrůstal, protože rostla organizovanost dělnictva zaměstnaného v kovoprůmyslu a kapitalisté se přesvědčili, že kvalifikované pracovní síly je možno získat prostřednictvím odborových zprostředkovatelů. Nabídky pracovních míst nesoustřeďovaly odborové zprostředkovatelny jen tím, že se na ně obraceli kapitalističtí podnikatelé přímo, ale také za pomoci odborových důvěrníků, kteří na volná místa upozorňovali.

Rovněž stanovy centralistické Unie horníků rakouských z roku 1903 umožňovaly každému členu hlásit se o práci u zprostředkovatelny Unie. Zařazení na pracovní místo mělo se dít, pokud možno, podle pořadí přihlášek.⁴⁴

V následujících letech bylo uváděno zprostředkování práce ve stanovách všech odborových svazů, autonomních i centralistických, jako jeden ze základních úkolů odborové činnosti.

Normativní materiál odborových organizací podává poměrně ucelený obraz o jejich tzv. podpůrné činnosti (podpory v případě nemoci členů, pohřebné, podpory vdovám a sirotkům, cestovní podpory, podpory v případě nezaměstnanosti atd.).

Pozoruhodné je, že v letech 1900 a 1901 byla vedena v odborovém hnutí diskuse, zda nemocenské podpory, které vyplácely odborové organizace svým členům, neodvádějí odbory od plnění hlavních úkolů třídního boje. Polemika byla vedena jen v otázce podpor nemocenských. Podpory v nezaměstnanosti byly naproti tomu všeobecně pokládány za prostředek ovlivňující pracovní trh, a proto za slučitelné s posláním odborových organizací. V otázce podpor v nemoci se však mínění rozcházela. Na jedné straně bylo uváděno, že nemocenské podpory degradují odborové organizace na pouhé podpůrné spolky, a na druhé straně byl zdůrazňován význam těchto podpor jako agitačního prostředku pro získávání indifferentského dělnictva pro odborové hnutí.⁴⁵ Otázkou se zabývala také schůze zástupců odborových a vzdělávacích spolků v Praze v červenci 1901, kde byla přijata tato resoluce namířená proti nemocenským podporám:

„Schůze zástupců odborových a vzdělávacích spolků v Praze vyslovuje zásadně, že nespatřuje v zavádění nemocenského pojišťování do odborových organizací páku ku povznesení hospodářského stavu dělnictva, ba považuje je přímo za záhubné, kde se přiměřenými příspěvky nechrání odborové organizace před úpadkem anebo kde veškerou svou energii organizace vyplývá sháněním příjmů, aby mohla vyplácet nemocenskou

⁴⁴ Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 3774/282.

⁴⁵ Diskuse byla vedena zejména na stránkách vídeňského časopisu „Gewerkschaft“ (č. 17 a 18 z r. 1901).

podporu. Rozhodně ale zavrhuje zavádění nemocenské podpory ve spolcích všeodborových a vzdělávacích.

Kde však nelze zamezit zavedení nemocenské podpory, budiž dbáno alespoň toho, aby příspěvky byly uvedeny v přiměřený poměr s podporami, aby zabráněno bylo úpadku celé organizace.

Odborové komisi se ukládá, aby za tímto účelem vypracovala základní normu, dle níž by byly příspěvky uvedeny ve zdravý poměr s podporami, aby odborové organizace takto postaveny byly na pevný podklad a zásady třídního boje mezi dělnictvem netrpěly újmy upadáním organizací.⁴⁶

Podnět k tomuto usnesení dalo nepochybně nebezpečí finančního deficitu a zhroucení odborových organizací, které se vyčerpaly vyplácením nemocenských podpor. V odůvodnění usnesení je však zdůrazňována správná zásada, že odborové organizace mají ještě jiné, významnější úkoly, úkoly třídního boje, na jejichž úkor nelze rozvíjet činnost podpůrnou. Tak tomu bylo ještě roku 1901. Později však, čím více sílil v odborovém hnutí reformismus, přestávaly být odborové organizace nástroji třídního boje a vyčerpávaly se činností, která je od bojového poslání odváděla.

Podpory v nemoci zavedly téměř všechny odborové svazy, ať již centralistické anebo sdružené v Odborovém sdružení československém. Svědčí o tom předpisy jejich organizačních, jednacích anebo podpůrných řádů.

Především to byly svazy horníků (Unie horníků rakouských a Svaz československých horníků v Rakousku), kde zavádění podpor v nemoci bylo odůvodňováno zcela nevyhovujícím stavem nemocenského pojištění, jehož nositelem byly bratrské pokladny. Tak např. na říšské konferenci horníků, konané ve Vídni 14., 15. a 16. října 1900, bylo přijato toto usnesení:

„Přihlížeje k zákonným a skutečným poměrům, které se jeví při nemocenském pojišťování, jež skýtají bratrské pokladny, doporučuje konference, aby místní svazy pro případ nemoci zavedly fondy, z nichž by nemocným členům poskytnouti mohly podpory. Příspěvky a podpora budiž povinná.“⁴⁷

Také Svaz českých kovodělníků podporoval své členy v případě nemoci. O podporách byla vydána podrobná pravidla.⁴⁸ Členstvo Svazu bylo rozděleno do 6 tříd. Členům bylo ponecháno na vůli, do které členské třídy se přihlásí. U některých tříd musil však člen splnit zvláštní podmínky (tak např. do I. třídy se mohli přihlásit dělníci a dělnice ne starší 45 let, byli-li 31. července 1914 členy a přihlásili-li se do této třídy do 31. prosince 1914 a do IV. třídy se mohli přihlásit dělníci a dělnice, jejichž výdělek nepřesahoval 16 K týdně). Příspěvky a nemocenské pod-

⁴⁶ „Odborové sdružení československé“, roč. V. z r. 1901, č. 7, str. 99.

⁴⁷ Tamtéž, roč. IV. z r. 1900, č. 10, str. 150 a 151.

⁴⁸ Pravidla podpor, rozdělení členských tříd a některé pokyny pro funkcionáře a členy Svazu českých kovodělníků v Rakousku, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 4376.

pory byly podle tříd odlišné. Byla zavedena jednoroční čekací doba a členové měli nárok na nemocenskou podporu, zaplatili-li 52 měsíčních příspěvků.

Nemocenské podpory upravil také jednací řád svazu lučebníků z roku 1901.⁴⁹ Nárok na podporu v případě nemoci měl člen, jenž platil kromě normálních řádných členských příspěvků ještě zvláštní mimořádný týdenní příspěvek. Tento mimořádný příspěvek nebyl však vybírán ode všech členů, nýbrž jen od těch, kteří platili příspěvky dosahující určité hranice. To znamenalo, že část členstva byla z podpor vyloučena. Podpora v nemoci činila pouze 40 h denně a byla vyplácena teprve osmým dnem nemoci. Nemocný člen musil prokázat, že bral od nemocenské pokladny podporu a každý týden musel předkládat pokladníku spolku doklad o tom, že podporu pobírá. Členové, kteří nepatřili k žádné nemocenské pokladně, měli se vykázat potvrzením ošetřujícího lékaře. Odborová organizace nepodporovala členy déle než 20 týdnů.

Podpory v nemoci zavedl také svaz kovodělníků⁵⁰ (v různé výši podle třídy, do níž byl člen zařazen) a svaz železničních zřízenců.⁵¹ Šlo o podporu v mimořádné a nezaviněné tísní, za kterou se pokládala také těžká nemoc člena, trvající déle než 8 dní.

Řada svazů vyplácela též pohřebné a podporovala vdovy a sirotky po zemřelých členech.⁵² Někteří členové odborových organizací dostávali podpory ve stáří a v případě invalidity.⁵³

Důležitým činitelem ve stávce byly cestovní podpory, které vyplácely odborové organizace stávkujícím dělníkům, kteří chtěli odcestovat z místa stávky, aby umožnili úspěšné vedení stávky. Cestovní podpory vyplácela celá řada odborových svazů, jako např. svaz kovodělníků, svaz lučebníků a svaz dřevodělníků. Koncem roku 1898 byla pravidla upravující výplatu těchto podpor sjednocena ve všech odborových svazech sdružených v Odborovém sdružení českoslovanském.⁵⁴

Za rakouské éry nebyli ze státních a veřejných prostředků podporováni

⁴⁹ Jednací řád Svazu dělnictva průmyslu papírenského, lučebního a gumařského v Rakousku, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 6569/461.

⁵⁰ „Odborové sdružení českoslovanské“, roč. II. z r. 1898, č. 9, str. 207—210.

⁵¹ Doplnky a vysvětlivky stanov, jakož i pokyny pro důvěrníky a činovníky českoslovanského svazu železničních zřízenců v Rakousku, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 3009/229.

⁵² Pravidla podpor a rozdělení členských tříd a některé důležité pokyny pro funkcionáře a členy Svazu českých kovodělníků v Rakousku, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 4376, Podpůrný řád říšského svazu lučebníků, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 6569/461 a Doplnky a vysvětlivky stanov, jakož i pokyny pro důvěrníky a činovníky Českoslovanského svazu železničních zřízenců v Rakousku, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 3009/229.

⁵³ Pravidla podpor a rozdělení členských tříd a některé důležité pokyny pro funkcionáře a členy Svazu českých kovodělníků v Rakousku, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 4376.

⁵⁴ „Českoslovanské odborové sdružení“, roč. III. z r. 1899, č. 1, str. 7—9.

nezaměstnaní. Teprve předmnichovská republika přinesla nejprve státní podpory v nezaměstnanosti a později zcela nevyhovující gentský systém. Nedostatek jakýchkoliv státních a veřejných podpor v případě nezaměstnanosti měl neblahý vliv zejména na tehdejší nemocenské pojištění. Tato skutečnost byla konstatována na odborových sjezdech a proto se odborové hnutí domáhalo již za Rakouska vybudování řádného pojištění pro případ nezaměstnanosti.⁵⁵

Nebylo-li státních a veřejných podpor, tím větší význam měly podpory, které svým nezaměstnaným členům vyplácely jednotlivé odborové svazy. Podmínky pro výplatu podpor a jejich výše byly stanoveny u jednotlivých svazů různě. Podpůrné řády ponechávaly velmi často odborovým orgánům široké pole samostatného rozhodování o výši podpory.

Mezi podpůrnými řády, které určité stanovily podmínky pro udělení podpory v nezaměstnanosti, patřil např. podpůrný řád říšského svazu lučebníků z roku 1901. Ten vázal udělení podpory podmínkou, že člen zaplatil až do dne ztráty zaměstnání příspěvky za 52 týdnů. Podpora byla vyplácena v 5 třídách ve výši 4—8 K týdně, a to po dobu 10 týdnů během jednoho roku. Podpora nepříslušela členu, byla-li jeho nezaměstnanost zaviněná, tj. když jeho propuštění nastalo dokazatelně pro nedbalost v práci, neomluvené vzdálení se z práce, nesolidnost nebo nedodržení pracovních podmínek uznaných dělnictvem anebo když člen dobrovolně práci opustil. Podporovaný člen musil se přihlásit u zprostředkovatelny práce. Členové, kteří byli propuštěni pro činnost v odborové organizaci, měli podmínky pro získání podpory příznivější. Jejich podpora byla o polovici vyšší, než jaká by jim příslušela za normálních okolností.⁵⁶

Podpory v nezaměstnanosti vyplácel též Svaz českých kovodělníků⁵⁷ a svaz dřevodělníků.⁵⁸ Poměrně nejvyšší podpory v nezaměstnanosti měli typografové.⁵⁹

Rozsah podpůrné činnosti odborových spolků je patrný ze statistického materiálu. Úhrnná částka podpor v nezaměstnanosti a cestovného centralistického Svazu kovodělníků Rakouska (Verband der Metallarbeiter Oesterreichs) postupně vzrůstala z 514 502,04 K r. 1901 na 2 986 734,36 K r. 1913. (Viz tabulku č. I!) Podpory vyplácené odborovými svazy sdruženými v Odborovém sdružení českoslovanském vzrůstaly ze 109 704 K r. 1897 na 1 211 565 K r. 1914. (Viz tabulku č. II!) U těchto svazů největší

⁵⁵ „III. sjezd odborových a vzdělávacích spolků zastoupených v Českoslovanském odborovém sdružení vyslovuje se pro zavedení pojišťování v nezaměstnanosti. Útraty pojišťování budtež uvaleny na ty, jež musí dělník práci svou vydržovati.“ (Protokol III. odborového sjezdu r. 1903, str. 84.)

⁵⁶ Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 6569/461.

⁵⁷ Pravidla podpor, rozdělení tříd a některé důležité pokyny pro funkcionáře a členy Svazu českých kovodělníků v Rakousku, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 4376.

⁵⁸ „Českoslovanské odborové sdružení“, roč. II. z r. 1898, č. 9, str. 207—210.

⁵⁹ Protokol III. odborového sjezdu r. 1903, str. 74.

položku v účetní bilanci představovaly podpory v nemoci, v nezaměstnanosti a ve stávkách. Podpory v nemoci postupně a rovnoměrně vzrůstaly s růstem členstva odborových svazů a teprve ve válečných letech zaznamenaly sestup související s úbytkem členstva. Podpory v nezaměstnanosti kolísaly podle konjunktury kapitalistického hospodářství a zaznamenaly

Tabulka č. I

Přehled podpor v nezaměstnanosti a cestovního vypláceného Svazem kovodělníků Rakouska v letech 1901 – 1913*)

Rok	Stav členstva	Podpora v nezaměstnanosti	Nouzová podpora	Cestovní podpora	Celkem
1901	152.604	377.448,59 K	40.362,55 K	96.691,26 K	514.502,04 K
1902	135.178	360.289,48 K	65.514,51 K	151.218,94 K	577.022,93 K
1903	154.665	474.968,51 K	76.795,01 K	104.101,01 K	655.864,53 K
1904	189.121	583.301,19 K	71.728,14 K	95.790,80 K	750.820,13 K
1905	323.099	733.915,88 K	141.291,84 K	118.154,32 K	993.362,04 K
1906	448.270	919.401,50 K	312.430,46 K	129.631,62 K	1.361.463,58 K
1907	501.094	1.147.534,60 K	408.225,05 K	162.808,07 K	1.718.567,72 K
1908	447.227	1.574.668,86 K	545.444,80 K	225.168,13 K	2.251.281,79 K
1909	415.256	1.505.248,01 K	555.398,94 K	209.374,64 K	2.370.021,59 K
1910	400.565	1.334.720,06 K	485.163, – K	193.374,90 K	2.013.257,96 K
1911	421.905	1.332.867,78 K	533.001,88 K	209.638,66 K	2.075.508,32 K
1912	428.363	1.403.067,91 K	523.893,18 K	222.972,08 K	2.149.933,17 K
1913	415.195	2.204.801,09 K	543.801,82 K	238.280,45 K	2.986.734,36 K

*) Zpráva o činnosti svazu za správní léta 1911, 1912 a 1913, Vídeň 1914, str. 77, Všeodborový archiv v ÚRO, č. inv. A 4355/315.

těž ve válečných letech prudký pokles, kdy imperialistická válka zahнала nezaměstnané na frontu. Podpory stávkujícím dosáhly maxima v letech 1900, 1907 a potom bezprostředně před první světovou válkou v letech 1910 až 1914.

Poměrně dobře vybudovaný systém podpor měla „Typografická beseda“, která vyplácela svým členům podpory v nemoci, při invaliditě a v nezaměstnanosti, pozůstalým pohřebné a podpory vdovám a sirotkům. Sazby podpor se postupně zvyšovaly⁶⁰ a zejména podpory v nezaměstnanosti byly neporovnatelně vyšší než v jiných odborových spolcích, jejichž finanční poměry nebyly v tak dobrém stavu.⁶¹ Příčinou toho bylo, že „Typografická beseda“ sdružovala ve svých řadách příslušníky dělnické aristokracie s relativně vyššími mzdami a proto i její příspěvkové sazby mohly být vyšší a v důsledku toho byly i lepší podpory. Tak např. roku 1913 vypla-

⁶⁰ Postupné zvyšování podpor je možno zjistit srovnáním stanov spolku z let 1871, 1874, 1883 a 1896 (Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 7226/501). Viz též tabulku č. III).

⁶¹ Řád pro nezaměstnané členy z r. 1882 (Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 7228/501).

tila Typografická beseda, která měla tehdy 3955 členů, na podporách 325 013,90 K.

Typografové byli „nejbohatší odboráři“ a zaujímali čelné postavení mezi dělnickou aristokracií. Svědčí o tom také srovnání majetku jejich odborové organizace připadajícího na hlavu člena s ostatními odborovými svazy.

Říšské svazy:	Připadalo na hlavu jmění v korunách:		
	1910	1911	1912
Typografové	233	238	251
Zlatníci	69	83	100
Horníci	29	37	34
Kovodělníci	29	28	29
Textilní dělníci	19	20	23
Odborové sdružení československé:			1912 1913
Litografové			171,15 178,85
Strojvůdci			34,31
Železniční zřízenci			4,69 8,23
Kovodělníci			13,02 15,65
Dřevodělníci			10,64 7,72
Textilní dělníci			4,14 4,94

62

Odborové svazy sdružující dělnictvo, které stálo v prvních řadách boje dělnické třídy, jakými byli např. kovodělníci a horníci, vyplácely naproti tomu na podporách neporovnatelně nižší částky. Tak např. Svaz rakouských kovodělníků (Verband der Metallarbeiter Oesterreichs) se 60 977 členy vyplatil roku 1912 na podporách 51 936,83 K,⁶³ Svaz československých horníků se sídlem v Mostě s více než 5000 členy vyplatil na druhé pololetí 1914 3498,43 K a za celý rok 1915 5161,21 K a Unie horníků Rakouska, která měla na začátku války přes 13 000 členů, vyplatila na podporách 57 318,51 K.⁶⁴

*

Sebraný a zpracovaný normativní materiál odborových organizací z období před první světovou válkou podává obraz o právním základu, organizační struktuře a činnosti odborů v této době.

Odborové organizace se staly legálními teprve po vydání spolkového zákona z roku 1867 a koaličního zákona z roku 1870. Oba zákony byly

⁶³ Stýblo J., České odborové hnutí na konci XIX. a na počátku XX. století v období narůstání imperialismu, disertace VŠPS, 1952, str. 28.

⁶⁴ Bericht der österreichischen Metallarbeiterorganisation an dem VII. Kongress des internationalen Metallarbeiterbundes in Berlin 1913, str. 35, Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 5119/362.

⁶⁵ Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 3641/274 a A 3775—3780/282.

vybojovány dělnictvem a byly ústupkem dělnické třídy. Buržoasie byla sice nucena ustoupit a uznat legalitu odborů, nicméně však působila na celkovou orientaci odborových organizací cestou buržoasního práva. Odborové spolky měly být podle tohoto práva spolky „nepolitickými“ v tom

Tabulka č. II

Přehled podpor vyplácených odborovými svazy sdruženými v Odborovém sdružení československém za léta 1897–1917*)

Rok	Úhrnná částka vyplácených podpor	Z toho vyplaceno nezaměstnaným	Z toho vyplaceno stávkujícím	Z toho vyplaceno nemocným
1897	109.704 K	37.164 K	6.550 K	38.705 K
1898	61.831 K	8.068 K	13.454 K	14.978 K
1899	92.520 K	8.551 K	36.524 K	19.880 K
1900	160.744 K	2.564 K	101.867 K	22.343 K
1901	173.064 K	47.146 K	12.579 K	64.421 K
1902	169.796 K	48.236 K	15.640 K	52.320 K
1903	165.876 K	46.702 K	6.434 K	54.515 K
1904	219.636 K	52.800 K	47.446 K	63.200 K
1905	195.727 K	50.400 K	12.399 K	64.300 K
1906	309.296 K	74.145 K	71.487 K	73.244 K
1907	458.014 K	83.371 K	156.807 K	124.209 K
1908	475.123 K	126.646 K	94.124 K	145.678 K
1909	509.805 K	153.902 K	91.843 K	139.575 K
1910	580.328 K	168.521 K	111.470 K	136.188 K
1911	997.898 K	223.012 K	334.777 K	246.869 K
1912	1,312.539 K	298.154 K	536.716 K	273.200 K
1913	1,097.980 K	450.778 K	211.415 K	239.884 K
1914	1,211.565 K	617.160 K	176.553 K	207.055 K
1915	324.156 K	121.244 K	915 K	98.215 K
1916	210.823 K	35.723 K	519 K	87.338 K
1917	229.376 K	27.949 K	—	99.215 K

*) Tabulka sestavena podle Kotka J., Odborové hnutí zaměstnanců, Praha 1930, str. 153.

smyslu, jak jej chápala buržoasie. Praxe aparátu buržoasního státu dala pojmu nepolitičnosti velmi konkrétní náplň. Již pouhé pořádání politické přednášky bylo pokládáno za činnost politickou a dávalo možnost dozorcímu politickému úřadu k zakročení. Odborové organizace snažily se proto zachovat nepolitičnost, jak ji vykládaly orgány buržoasního státu, protože podle právního režimu spolků politických se nemohly svobodně vyvíjet.

To znamenalo, že buržoasní právo bylo pro buržoasii jedním z prostředků, jak ochromit bojovou činnost odborů a přesunout těžiště jejich činnosti na pole sociálně charitativní a podpůrné. Reformismus pronikající do odborového hnutí směřoval k těmto cílům. Odborové organizace za těchto okolností přestávaly být bojovým prostředkem třídně uvědomělého děl-

nictva a působily spíše jako zprostředkovatelny práce, které buržoasní stát nevybudoval a jako doplňující ústavy sociálního pojištění, které bylo vybudováno nedokonale. V činnosti podpůrné byly krom toho mezi jednotlivými odborovými svazy velmi podstatné rozdíly. Nejlépe ovšem měly

Tabulka č. III
Stav členstva a jmění a úhrnná částka podpor vyplacených „Typografickou besedou“ v rozmezí let 1862 – 1918 *)

Rok	Počet členů	Stav jmění	Částka vyplacených podpor
1862	276	6.592,44 K	nezjištěno
1870	343	18.501,58 K	nezjištěno (r. 1871 3.476,74 K)
1875	391	30.417,68 K	7.496,92 K
1880	432	40.688,88 K	10.516,88 K
1885	812	118.484,70 K	15.585,34 K
1890	985	191.778, — K	30.075,94 K
1895	1.568	241.305,68 K	48.641,95 K
1900	2.246	254.958,47 K	85.693,36 K
1905	2.883	256.672,47 K	179.801,59 K
1910	3.595	265.192,59 K	194.543,20 K
1913	3.955	173.872,03 K	325.013,90 K
1915	1.668	111.122,03 K	169,052, — K
1918	2.319	179.165,15 K	185.379,50 K

*) Tabulka byla sestavena podle výročních zpráv „Typografické besedy“ (Všeodborový archiv ÚRO, č. inv. A 7226/501, A 7231/502, A 7236/502, A 7241/502, A 7243/502, A 7247/502 A 7251/502, A 7261/502, A 7264/502 a A 7277/502).

vybudován systém podpor ony organizace, kde převládala dělnická aristokracie.

Buržoasní právo umožnilo tak přesun hlavní aktivity odborových organizací na pole buržoasí neohrožující a podporovalo diferenciaci mezi jednotlivými svazy v podpůrné činnosti. To znamená, že buržoasní právo tlačilo odborové hnutí do vod, kam je vedli reformisté.

STATUTARISCHE VORSCHRIFTEN DER GEWERKSCHAFTS- ORGANISATIONEN VOR DEM ERSTEN WELTKRIEG

Jaroslav Houser

Bis zur Herausgabe des Koalitionsgesetzes vom Jahre 1870 (Nr. 43/1870 RGBL.) verwirklichten die Arbeitervereine die Funktion von Gewerkschaftsorganisationen nur indirekt und illegal, weil das Verbot von Arbeiterkoalitionen bestand. Es waren dies Unterstützungs- und Bildungsvereine, welche dem Vereinspatent vom Jahre 1852 (Nr. 253/1852 RGBL.) und später dem Vereinsgesetz vom Jahre 1867 (Nr. 134/1867 RGBL.) unterworfen waren. Das Koalitionsgesetz machte es zwar möglich, Arbeitervereine mit wirtschaftlichen und sozialen Zwecken zu gründen, nichtsdestoweniger legte aber der österreichische Staatsapparat den Gewerkschaftsorganisationen zahlreiche Hindernisse in den Weg.

Die anfänglich zersplitterten gewerkschaftlichen Vereine schlossen sich nach und nach zu höheren Organisationseinheiten zusammen. Diese Tendenz gipfelte in den neunziger Jahren, als im Jahre 1893 die Gewerkschaftszentrale der sozialdemokratischen Arbeiterschaft für ganz Österreich, und später dann im Jahre 1897 die autonome Zentrale der tschechischen sozialdemokratischen Arbeiterschaft geschaffen wurde. Der Organisationsaufbau der Tschechoslowakischen Gewerkschaftsvereinigung, wie diese Zentrale hieß, ist aus ihren Organisationsstatuten ersichtlich. Das Eindringen des Reformismus in die Gewerkschaftsbewegung ist aus der Analyse der Streikordnungen aus den Jahren 1897 und 1900 erkennbar.

Für die Entwicklung der Gewerkschaftsbewegung war es charakteristisch, dass sie sich immer mehr auf sozial-charitative Aufgaben orientierte, welche sie von der konsequenten Führung des Klassenkampfes auf wirtschaftlichem Gebiet ablenkten. Es war dies z. B. die Unterstützungstätigkeit, an der fast alle Gewerkschaftsverbände teilnahmen, namentlich jene, welche die Arbeiteraristokratie vereinigten und daher finanziell stärker waren. Das bürgerliche Recht unterstützte diese Entwicklungstendenz der Gewerkschaftsbewegung und drängte sie so dorthin, wohin sie die Reformisten führten.